

AZ ÖRÖKSÉG

Tavaly nyáron két hétre elfogadtam öreg nagynéném meghívását. Unalmas nyaralás lesz — gondoltam kegyesen, — nem baj! Marika tantinak örömet szerzek vele.

Tíz éve nem láttam őt. Már akkor is jól benne járt a hetvenben. Valamikor minden karácsonyunk vendége volt. Itt nála azonban, a délvidéki kisvárosban, csak gyerekkoromban jártam.

Amikor most megpillantottam a sárgára avasodott családi ház előcsarnokában, egyetlen villanykörte sovány fényében, olyan pici volt, olyan fakó és törékeny, hogy falra ágaskodó árnyékát is testesebbnek éreztem. Megölelt, vállamat, hátamat tapogatta. Köszvénytől görcsös gyerekkezének durva és súlyos markolása nagyon ismerős volt.

Gyorsan lesegítette rólam a kabátot, kalapot. Valaki táskáimat ragadta el.

— Teréz... — világosít fel Marika néni. — Ő az...

Ismerem, hogyne is ismerném. Annyit hallottam róla... Észre sem veszem s már pufók pamlagon ülök, néném mellém telepszik egy jóval magasabb, egyenes hátú székre s kérdez, kérdez. Kapkodva felelek. Igen, a húgomnak kislánya született... Most Sellyékről kérdez, közös ismerősökről... Persze már beköltöztek az új házba, a Rózsadombon... Elmondanám azt is, milyen a ház... De már nem hallgatja. A gazdag ember göggyével visszatolja az aprópénzt: a részletek nem érdeklik; születés, betegség, halál... sikerült vizsga, új állás, örökség... Csak kétféle hírt ismer: jót és rosszat, árnyalatok nélkül. Elmosolyodom. Marika tanti madártávlatból látja a világot. Néha anyám nevéen szólít, máskor a nagyanyámén.

Milyen nyughatatlan! Mintha attól félne, hogy elrepülök. Unszol, — innék-e egy pohár ürmöst vacsora előtt?... A szekrényben kotor. Elébe indulok, de visszaparancsol a helyemre. Alig lát, s félti a holmiját azoktól, akik tisztábban látnak. Szorongva nézem. Fel-felugrik székeről, végigrebben a szobán, inogva fut, apró léptekkel, talán egy váratlan léghuzat is elsodorhatná. Keze végigsiklik a bútorok peremén, meg-megtámaszkodik bennük. Szoknyája súrolja a székek, pamlagok huzatát. Halk, száraz zajt csap, akár a szobába betévedt éjjeli pille.

Még korai az idő, de mindketten fáradtak vagyunk. A szobámba kísér. Fogom a kezét, madárcsontjait vékonyan fedi a bőr. Megérintem az arcát, a homloka is hideg. S amikor fölébe hajlok, borzongva érzem, hogy olyan szagtalan, akár egy tárgy.

Reggelire mézet eszünk, vajjal keverem el.

Most eszembe jut, hogy Marika tantinak van egy zenélő szekrénye.

Már szalad is, hogy megszólaltassa.

Díszes bútordarab, — biedermeier komódnak nézném. Szép, régi rézveretek fénylenek rajta. Tízféle fából válogathatót és fél életét eltölthette vele, aki a szekrény lapját és oldalait berakások-

kal cifrázta. Néném valami fogantyúfélét vesz elő, beleilleszti a szekrény oldalába. Nem engedi, hogy hozzányúljak. Tereztől cseppet. Az öreg cseléd morogva húzza fel a gépet. Most megszólal a szekrény kongó, harsány, készsége muzsikája. Marika tanti megfogja kezemet, mintha táncra akarna perdülni velem. Majd hirtelen eltol magától s felemeli a szekrény fedelét. Üveglap alatt látom a szerkezetet. Egy rézhenger torog itt apró fogakkal, fölötté billentyűsor. A henger minden mozdulásánál a billentyűk tetején egy-egy parányi méh vagy zöldtestű légy elevenedik meg. Mélytűzű színekben ragyognak, áttetszőn vékony fémből készült szárnyuk finoman rezeg. Mintha virágok kelyhében dongának. De időnkint egy-egy nagy, tarka, citra lepke is felszáll a szekrény mélyéből. Vékony, szinte láthatatlan drótkar emeli. Odakoccan egy parányi csingóhoz, azután illegve visszaereszkedik helyére. Zsong, duruzsol, csillog és csörög a csodálatos gép. S árad belőle az érzelmes dal. Marika néni belekacag a csengetyűk csiripelésébe. Majd hirtelen elnémítja a szekrényt.

— Már unom, — int türelmetlenül. — Mindig ugyanazt játszsa. Ül mellém, beszélj magadról...

De inkább ő beszél. És elmondja a híreket, melyeket tegnap én hoztam neki. Hallgatom derűs türelemmel. Beszél, beszél s nevet. Nevetése olyan folytonos és árnyalatnélküli, mint amikor a szél pacskolja a vitorlát. Most az öregkor sokféle nyavalyáját panaszoja. Fiatal, szerelmes férjek beszélnek így feleségük zsarnokságáról.

— Untatlak! — kiáltja hirtelen. A kezem felé nyúl. Ismét biztat: — Beszélj inkább te. Arról, ami érdekel. Mondd, milyen mostanában a divat? — De szóhoz sem jutok. Új ruháját mutatja nekem. — Ez is divatos, de csak annyira, hogy tíz évig viselni fogom. — Elszégyeli magát: — Hol leszek én tíz év múlva...

— Tíz esztendő!... — folytatja dohogva. — Isten őrizz! nem bálnám, ha ma éjjel értem jönne... Tudod, kire gondolkod?

Hogyan hinnék neki? Suttogva mondja, mintha attól félne, hogy meg is hallhatják odafönt. Sokszor beszél a halálról. Kell, hogy beszéljen róla. Ahányszor csak nagyobbbat nyujtózik, koccan a koporsója. Úgy beszél a halálról, akár egy rossz rokonról és kényszerű lakótársról, aki folytonosan a közelben settenkedik. És én hallgatom zavartan bólogatva, mintha nekem nem illenék szidni ezt a rokont, mert nekem nem rokonom.

Egyszer megkérdem:

— Mit csinál ilyenkor délelőttönkint, Marika néni, ha nincs vendége?

Most azután igazán hangosan nevet.

— Akkor is beszélek! — Ráncos arcán mosoly. Szégyenlősen folytatja: — Magamban beszélek!

Szorosan fogja a kezem. Meg-megtapogatja a vállam, a hátam. De hangja mégis oly távoli, mintha egy széles folyó túlsó partjáról hozná felém a szél. Szokatlan, szédült magányt érzek: nem csodálkoznám, ha a tükörbe néznék s nem látnám benne a tükörképemet.

A zenélő szekrény nem az egyetlen furcsa tárgy Marika tanti zsúfolt szobáiban. A kályha mellett a földön egy hatalmas vörösréz teknősbéka hasal, ha rálépek a farkára, felpattan a háta: a hamutartómat ürítem belé. Az íróasztalon szerezcsenfej vigyorog már-

ványtalapzaton; a tollat a koponyájában mártjuk meg. Egy ébenfalapon, ezüst oszlopban, óra ketyeg.

— Huszárkapitány nagybátyádé volt, — súgja Marika néni s titkolózva mutatja nekem, hogy az óra fogaskerekei közé egy miniatúr-festményt rejtettek, egy meztelen keblű nő. És rengeteg színes, aranyozott szobor, barokk faoltárok maradványai. Szekrények, polcok párkányán indák tekergőznek, régi tükörkeret töredékei. Mintha egy különös betegség vert volna itt tanyát, egy gombafajta szívná a deszkák vérét, ezek a díszek úgy tapadnak az időpácolta, horpadt bútorokra, akár a tapló a vén fák törzsére.

— Az uram szerette őket, — mondja Marika néni. — Ezer-mester volt. Ő maga is fűrt, faragott.

A pamlagot, amelyen alszom, egy régi ágyból szerkesztette. A pohárszék, melyet két korhadt szekrényből ácsoltak össze, megdőbönt torz arányaival. Az egyik asztalra virágvázát akarok állítani. Marika tanti felsikolt:

— Ne tedd oda! Felborul. Nem látod, hogy a lapja is csupa faragás?

Leülök egy karosszékbe a kályha mellé. S megint rémületbe ejtem nénémet.

— Összetörik alattad, — kiáltja. — Gyönyörű székek, de nem szabad beléjük ülnöd.

Vakon és biztosan csak Marika néni mozog az álnok és ostoba tárgyak között. Tudja mindegyikről, hol és hogyan fogja meg. Maga törülgeti őket. A délelőttöt velük tölti el. Libeg-lobog köztük, olyan, mint a kis kék láng az elhamvadó parázs fölött.

Az emléket szereti bennük — gondolom. Néha faggatom, honnan került ide ez a sok holmi. Röviden felel. Ilyesmit mond:

— Az uram hozta... Már nem is emlékszem, hogyan jutott hozzá...

Mondatai most vértelenek, mint őszi falevelek. Lassan megérem, hogy emlékei olyan elhullók, mint a száraz lomb. Eltemette. akiket szeretett, gondjai elmúltak, fájdalmai kiégtek, örömei súlytalanokká váltak. Úgy nevet, akár a gyerekek, oktalanul. Nevetése félelmetesen hasonlít a zenélő szekrény ezerszer lejátszott, kopott, süket és ma is harsányan friss, üresen kongó muzsikájára.

De a szekrény megbabonázott. Szellemeket idézek vele. Hallgatom, mint az orvos a beteg szívhangjait. Ha Marika néni kimegy a szobából, azonnal megszólaltatom. Fölebe hajlok, nézem a billentűk fáradhatatlan táncát. Minél tovább nézem, annál ostobább a gép. A változhatatlan játék bosszant és kísérletezésre csábít. Megnémitom a dal közepén. Vagy azt lesem, kegyetlen közönynyel, ahogyan elfárad s egy sóhajszerű, hamisba torzult hanggal megmerevedik. Néném lelkemre kötötte, hogy mindig Terézzel huzassam fel. Ez a tilalom is bosszant. Természetes, hogy megszegem. Körülnézek, akár egy tolvaj, s ha senki nem lát, lodítok néhányat a fogantyún. A szekrény némán tűri, hogy gúnyt űzzek belőle. Nem árul el. De ha a néném belép a szobába, el kell hallgattatnom. Néha azt gyanítom, hogy félti tőlem. Furcsa játékomról mit sem tud, csak félti tőlem gyerekes féltékenységgel.

Lassan múlik az idő.

Passziánszt rakok, amíg beleszédülök. Néném nem tűri, hogy olvassak.

— Két hétig az enyém vagy, — imétli. — Ne sajnáld tőlem ezt a rövid időt.

Felállok, járkálok a szobákban, mindinkább elhatalmasodó csömörrel nézem a bútorszörnyeket és az elmés dísz tárgyakat, néném játékait. Mert azok. Felnőtt játékaik, kiagyaltak, torzak, püf-fedtek, izléstelenek. Minden darabot apróra megvizsgálók.

Azután beszélgetünk. Politikáról, háborúról, emberek sorsáról... Néném olyan mohó és kíváncsi, akár egy koraérett gyerek. S én felelgetek neki, megrágván minden szót. Feleleteimet lekerekítem, hogy könnyen megértse őket.

Gyakran leleplezem, hogy alig figyel rám. Már tovalebbszent. Csak hangosan gondolkozik.

Délutánonkint egy-egy órára elszököm hazulról. A városban nem ismerek senkit, magamban sétálok. Végigmegegyek a csatorna mentén, körüljárom a főteret, unottan nézegetem a napszitta kirakatokat.

Marika tanti szemrehányással fogad.

— Kár, hogy elmentél. Vendégeim jöttek. — Majd diadalmasan folytatja: — Fiatalok.

És milyen gyakran mondja:

— Fiatal vagy! Szép vagy! Tudsz-e örülni neki?

Mosolygok. Minden öreg így beszél, — gondolom. De ő lelkesedve mondja, ideges örömmel:

— Hiszed-e, hogy engem még ma is szeretnek a fiatalok?

Egy délután megint vendégeket vár. Arra kér, hogy maradjak vele. Nászutasok érkeznek. Marika néni maga mellé ülteti az aszszonyt, éppen úgy szorongatja a kezét, ahogyan az enyémet szokta. Ismerős a dallam is: az öregkört panaszolja, engesztelő nagy nevetésekkel, bókol a fiatalságnak, kedvesen, fáradt lepke-könnyedségével.

Duzzogva hallgatom, mintha a jussomat pazarolná. S komolyan megsértődöm, mikor aznap este következetesen elvétí a nevet. A fiatalasszony nevéen szólít.

Igen, angyalok rangját viselem. Valami fényességet, amely nem tapad hozzám. Feszélyez, akár egy díszes egyenruha, amelybe erőszakkal bujtattak. Azt érzem, ki nem látszom a fiatalságom mögöl. Ostoba henegeggel igyekszem meggyőzni nénémet, hogy nekem is vannak gondjaim. De ő csak neveti őket. Apró, aljas rab-szolga-indulatok forrongnak bennem.

És a jósaága megszegyenít. A hite az emberekben. Mindenkiről csak jót tud. A rosszat nem vállalja, vagy menten elfelejti. Egyedül Malvin nénire haragszik. Egy kegyes és ragaszkodó öreg rokonra. Az egyetlenre, aki korban is hozzá illenék. Malvin néni hetenkint háromszor délután ötkor beállít. Ha néhanapján elkésik néhány perccel, hosszan mentegetőzik. Néném ridegen fogadja. Félre von és úgy súgja, hogy a vendégnek is meg kell hallania:

— Miért jön ez a vén bolond?... Elriasztja tőlem azokat, akiket szeretek. Csak panaszkodni tud, unalmas, fárasztó, vészmadár... — Szinte kiáltva mondja: — Pedig jobban lát, mint én...

Játszótársa volt. Akkor sem szerette. Ahányszor eljött hozzá, eltörtte valamelyik kedves játékát.

S most valami hasonló történik.

Elrontottam a zenélő szekrényt.

Ma sem tudom, hogyan történt. Elutazásom előtti estén ismét

muzsikáltattam. Fáradtan játszott. Kísérleteztem is vele: zenélés közben húztam fel. Egyet nyekkent, azután megállt. A kék pillangó odatapadt a csengőhöz. Csend támadt a szekrényben, az a megmerevedett rendetlenség, amelyet már ismertem. De most megmakacsodott a szekrény, konokul hallgatott. Néztem, meg-megráztam. Hiába. Ostoba dalának csengetyűhangjai még a tülemben zúgtak. De a szekrény ellelejtette őket.

Akkor eszembe sem jutott, hogy eltitkolhatnám. Csak másnap akartam megmondani nénémnek, hogy az éjszakát ne rontsam el. Már este is szorongatott a bűnöm. Az éjjelt álmatlanul töltöttem.

Lassan járt át a felismerés, hogy amit elkövettem, jóvátehető. Az ilyen régi gépek olyanok, mint a kézírás. Talán csak egyikét mester akad az országban, akiben megvan az alázat, hogy idejét a hálátlan és rögeszmeszerű pepecselesre költse. S ebben a kiszikkadt kisvárosban?... Már tudtam, hogy a szekrény örökre megnémult. Vacogtam a füledt éjszakában. Igen, teljes munkát végeztem. Már azt gyanítottam, hogy a zenélő szekrényt nem véletlenül rontottam el. Mozdulatomban az ellenszenv gyilkolt, amelyet a puffadt tárgyak lűtöttek. Elrontottam Marika néni legszebb jáékát, mert a más játéka mindig elviselhetetlen.

A büntudatot a sötétség gördítette rám, a hajnal könnyített rajta valamelyest. A derengés részegítő: lassan a lehetetlenben kezdtem bizakodni. Vajjon nem tévedtem-e? Talán el sem romlott a gépezet, csak megakadt... Vagy képzelődtem ijedségemben... Csendben felkeltem, belopóztam a szekrényhez. Megnyomtam a gombot, készen rá, ha a szerkezet megindul, rögtön megállítom. Az üveglap alatt nem mozdult semmi.

Visszabújtam az ágyba még megalázottabban. Mit tegyek? — vivódtam szinte sírva. Ekkor támadt a mentő ötlet, amelybe azonnal belekapaszkodtam. Lassan már ébredezni kezdett a ház, Teréz lépéseit hallottam a folyosón. Becsengettem Terézt; tudtam, ha várok, elfoszlik a bátorságom.

Olyan hirtelen nyitott be, hogy nem is gondolhattam meg, mit mondok neki. Akadozva kezdtem:

— Mikor húzta fel utoljára a zenélő szekrényt?

Cseléd-pontossággal emlékezett rá:

— Mult kedden, amikor az öreg nagysága parancsolta.

Tehát nem foghattam Terézre. Ő tudja, hogy én is mesterkedtem a szekrényvel.

— Elromlott, — mondtam esetlenül.

Végigmért. Ráncai között káröröm villant.

— Tudtam, hogy ez lesz a vége!

A lejtő elkapott. Fuldokolva folytattam:

— Nézze, Teréz. Adok magának húsz pengőt. Vállalja magára.

Szó nélkül kiment a szobából. Azt hittem, elárul nénémnek. Agyam szélén ültem s lógattam a lábam. De hamar visszajött. karján a ruhámmal. Csendesen rakosgatott.

Utáltam magamat a megvesztegetés ősi és örök mozdulatáért. Elővettem a húszpengőst s az asztalra tettem. Marika nénitől hallottam, hogy Teréznek nagy szüksége van pénzre. Az egyik unokáját tanítóképzőbe iratta be. Mégis meglepett, mikor megszólalt:

— Tessék ideadni.

Ránéztem. Csúnya volt. És nagyon öreg. Valami cinkosság bujkált a szeme körül, amellyel megszégvenített.

— Nem szándékkal tettem! — ripakodtam rá.

Még hátra volt a közös reggeli nénémmel. Útra öltöztem, a kalapot is föltettem, mintha leltegyverkeztem volna. Szemben ültünk az asztalnál. Nagy nekiiramodással néném arcába néztem. Még gyűröttebbnek, fakóbbnak láttam, mint máskor. Pici volt és kijátszott. Ebben a pillanatban éreztem, hogy igazán szeretem.

— Egyél, — mondta kedvesen. S felém tolt a mézes üveget. — Vagy meguntad a mézet?

A nap besütött a szobába. Rend volt és tisztaság. Kétségbeejtő világos reggel. Egyszerűen lehetetlennek éreztem, hogy egy hazugsággal utazzam el.

— Tanti... — dadogtam. — Tegnap kellett volna szólnom...

Nem figyelt szavaimra.

Kezem után nyúlt, megszokottan. S megszólalt azzal a szívetfacsaró, szép ünnepélyességgel, amelyhez manapság már csak az öregek értenek:

— Köszönöm, hogy ezt a két hetet nekem adtad. Tudom, áldozat volt...

Belém uyilalt a szégyen. Újra kezdtem:

— Tanti... A zenélő szekrény...

— Mit akarsz azzal a szekrénnyel? Eleget nyikorgattad. Hagyd most a kedvemért... — Nevetett. — Tőlem szebb nőt hallasz...

Harmadszor gyürkőztem neki.

— De a zenélő szekrény...

— Bolond vagy? Mindig ugyanazt hajtogatod. Nem ismerlek. Tudod mit? A szekrény a tiéd lesz! Nemsokára, ha meghalok...

Igy némitott el, ezzel a mondattal, amely úgy hangzott, mint egy felmentő ítélet. Átlebbent rajtam a gyanú: hátha tudja? De áldozatomat éberem őriztem, s néném tegnap óta a közelébe sem fért. Mit tehettem volna egyebet? Felálltam, megcsókoltam Marika tanti kezét. Talán ebben a percben hittem is, hogy nemesen cselekedtem.

Igy jöttem el Marika tantitól, egy hazugság súlyával és egy váratlan és kínos örökséggel.

A vasúton egy régi ismerősömbe ütköztem. Elmondtam neki mindent. Jót nevetett rajtam. Gúnyolt gyászos ábrázatomért. Majd így szólt:

— Rosszul tette, hogy Terézre bízta magát.

— Miért, — kérdeztem megbolygatva.

— Nézze... Ha véletlenül Teréz töri el, még akkor is magára fogja. — Felém hunyorított: — manapság nincsenek becsületes emberek!... De Marika tanti talán nem hiszi el Teréz pletykáját... — A húsz pengővel azonban felfegyerezte őt! A húsz pengő bűnjel. Nyugodt lehet, azóta leleplezték.

Olyan rémülten néztem rá, hogy elment a kedve a nevetéstől.

— Jöjjön, — mondta, — igyunk meg egy pohár szeszt az étkezés közben. Búfelejtőnek. Amilyen ujonc a kártevésben, talán még azt sem tudja, hogy ez már így szokás!...

Kádár Erzsébet.